

PSYCHOLOGY

ОСОБЛИВОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Сторож В.В.

*к.пед.н., ст. викладач кафедри психіатрії, наркології та психології
Одеського національного медичного університету
Україна, м. Одеса*

Іванова А.М.

*магістр кафедри психіатрії, наркології та психології
Одеського національного медичного університету
Україна, м. Одеса*

FEATURES OF CRITICAL THINKING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Storozh Viktoriia

*Ph.D., Lector of the Department of Psychology of
Odessa National Medical University
Ukraine, Odessa*

Ivanova Alla

*Master of the Department of Psychology
Odessa National Medical University
Ukraine, Odessa*

Анотація. У статті обґрунтовано особливості критичного мислення майбутніх психологів. Розглядаються психологічні умови формування критичного мислення, обговорюються теоретичні та психологічні аспекти формування критичного мислення.

Abstract. The features of critical thinking of future psychologists are substantiated in the article. Psychological conditions of formation of critical thinking are considered, theoretical and psychological aspects of formation of critical thinking are discussed.

Ключові слова: критичне мислення, рівні, умови, розвиток, готовність, студенти-психологи.

Key words: critical thinking, levels, conditions, development, readiness, psychology students.

Постановка проблеми. Проблемність теми пов'язана з тим, що сучасне суспільство живе у часи швидкісного інформаційно-технологічного розвитку, коли будь-що сприймається як є репрезентація інформаційного об'єкта, а більшість стає мислити с позиції споживача. Це стає проблемним місцем у підготовці психологів, оскільки, як відзначають науковці, значний відсоток студентів не вміють працювати з інформаційними джерелами. На думку вітчизняної дослідниці М. Смільсон, уміння сприймати, засвоювати та обробляти інформацію, що надходить ззовні, стає чи не найважливішим інтелектуальним умінням людини із сучасною освітою [3, с. 250]. Неможливо не відзначити релевантність цього твердження у дискурсі становлення майбутнього психолога, адже робота з психічним світом іншої людини вимагає від спеціаліста в області психології вміти аналізувати й синтезувати інформацію, отриману від клієнта, давати доцільні інтерпретації з метою надання йому допомоги у побудові раціональної життєвої стратегії.

Актуальність дослідження. Зміни в культурній, технологічній та соціальній сферах призвели до зміни в мисленні і в ставленні до інноваційної діяльності. Формування і розвиток критичного мислення особистості стало одним із провідних завдань вищої освіти. Інформація

надається людині у безмежному об'ємі та з мінімальною фільтрацією, що в певний момент може викликати у суб'єкта перенасичення або ж несвідоме звернення до продукування алогічних стратегій взаємодії з інформацією. Інформаційна революція передбачає вдосконалення не лише техніки та технологій, але й людини, передусім її мислення. Саме тому, вже досить довгий час досліджується феномен критичного мислення, який в сутності є науково-дослідницьким рефлексивним мисленням, що головним чином відповідає за фільтрацію та узяття під сумнів того необмеженого діапазону інформації, з яким людина має справу з метою синтезування проміжного, наближеного до «об'єктивної» реальності знання.

У зв'язку з цим суспільство постає перед проблемою розвитку процесів мислення, так як опанування усіма новітніми тенденціями у світі, що постійно трансформується, стає неможливим без сприяння розвитку певних характеристик мислення. Ті, хто не в змозі пристосуватися до нових умов життя, часто не можуть впоратися і з новими складними питаннями, стають легкою здобиччю шахраїв, довго та нерідко безрезультатно намагаються сприйняти зміни в умовах соціального середовища і в результаті відторгають ці знання. Заглядаючи в найближче майбутнє, наприкінці ХХ століття Л. Арп писав: «Можна передбачити таку

еволюцію інформаційного суспільства, коли головним «капіталом» виявиться вже не сама інформація, а її найефективніший виробник... Ось чому необхідно сприймати навчання критичного мислення як одну з базових форм підготовки людини до успішної життєдіяльності в інформаційному і пост-інформаційному суспільстві» [1, с. 78-79]. Мова йде про формування стандартів «мислення вищого рівня», яке базується не на знаннях про критичне мислення, але на звичках критично мислити, міркувати, діяти та адаптуватись.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Джерела концепції критичного мислення прослідковуються у роботах древньогрецьких філософів (Сократ, Платон). Формулюванням наукової концепції критичного мислення займалися зарубіжні філософи, педагоги та психологи (І. Кант, Дж. Локк, Г. Спенсер, З. Фрейд, Д. Дьюї, Р. Пол, Д. Халперн та ін.). Спираючись на роботи дослідників стає можливим проаналізувати тенденції розуміння критичного мислення як поняття, існуючі на даний момент підходи до розвитку та застосування його в окремих сферах життєдіяльності суб'єкта. В результаті дослідження визначень цього феномену різними вченими, ми розуміємо, що критичне мислення представляє складний аналітико-синтетичний процес пізнання, який характеризується логічністю, рефлексивністю, усвідомленістю і може вимагати спеціальних вмій від людини, що критично мислить. Саме процес формулювання питання і подальший пошук відповідей на нього є, на нашу думку, суттю критичного мислення. Таким чином, можна сказати, що критичне мислення виникає тоді, коли ми зіштовхуємося з критичним (або некритичним) мисленням іншої людини і тоді воно працює як складний процес пошуку істини.

У вітчизняній психології проблемою критичного мислення займалися в галузі педагогічної психології П.П. Блонський, А.С. Байрамов, А.І. Ліпкіна та Л.О. Рибак, С.І. Векслер, В.М. Сінельнікова, в області досліджень патопсихології Б.В. Зейгарник.

Постановка завдання. Таким чином, найважливішим напрямком в дослідженні аспектів формування та розвитку мислення стає дослідження феномену критичного мислення, яке постає перед сучасним суспільством як найгостріша проблема.

Виклад основного матеріалу. Коли перед нами постають реальні проблеми, які неможливо вирішити за допомогою наявних знань та умінь, ми залуцаємо принципи, стратегії та процедури критичного мислення - це відбувається під час розв'язування проблемних задач, формулювання висновків, ймовірнісної оцінки та ухвалення рішень. Такий тип мислення потрібен не лише для вирішення неординарних практичних завдань, але і побутових, у тій формі в якій вони нам зустрічаються кожного дня у просторі сучасного науково-технічного прогресу. Також, ми не можемо не відзначити релевантність цього твердження у дискурсі становлення майбутнього психолога, адже робота з психічним світом іншої людини вимагає від спеціаліста в області психології вмій аналізувати й синтезувати інформацію, отриману від клієнта і давати доцільні

для конкретного випадку інтерпретації з метою надання йому допомоги у побудові раціональної життєвої стратегії.

Однак варто зазначити, що проблема розвиненості критичного мислення у студентів-психологів, зі спостережень, має досить неоднозначний характер. В дійсності, не всі студенти, приходять з достатнім для їхнього віку рівнем критичного мислення, проте не всі і залишаються на тому ж рівні, який зустрічається на першому курсі. Чимало в цьому аспекті залежить від культури запитання та знаходження інформації для обґрунтування найбільш доцільного варіанту відповіді на нього. З проведеного теоретичного аналізу літератури та підходів до розуміння критичного мислення, можемо казати про те, що в цю культуру пошуку істини суб'єкт поринає з самого дитинства, але як глибоко – спрямовує його найближче оточення. Спочатку це сім'я, далі дошкільний та шкільний колектив тощо. Усі взаємодії з іншими людьми під час тестування реальності несуть характер пошуку певної істини, на яку можна спиратись в якийсь певний момент. Проте, не слід виключати і того, що саме найближче оточення в рівній мірі може і не дати розвиватись критичному мисленню, наприклад, в сім'ї з ригідними зовнішніми межами, у її членів спостерігається так званий догматизм мислення, коли інформація подана авторитетом сприймається на віру і не піддається сумніву, адже потреба у критиці не формується – легше жити в своїх галюцинаціях. Проте робота з психічним світом іншої людини потребує від психолога бути здатним дистанціюватись, аналізувати та інтерпретувати переживання, аби допомогти клієнту побачити розрив у своїй вітальній стратегії та вплинути на нього з метою вдосконалення себе і покращення якості свого життя. Психолог, в такому разі, щонайменше буде виступати дзеркалом, яке матиме змогу, на підставі власного досвіду, давати клієнту той зворотній зв'язок, який формує необхідність пошуку вирішення проблемного питання і давати рекомендації з втілення цього рішення у життя.

Аналізуючи уявлення дослідників про особистість критичного мислителя та фактори, що впливають на її розвиток, можемо виділити наступні важливі умови для розвитку критичного мислення: виховання, формування культури критичного мислення у суб'єкта найближчим оточенням та інститутами соціалізації; розвиток рефлексії; створення проблемних задач, шляхом розв'язання діалогу; заохочення до застосування навичок критичного мислення тощо. Усі ці умови дають нам змогу відзначити характерні риси критичного мислителя, такі як: допитливість; якісна інформованість; широта й відкритість суджень; гнучкість мислення; неупередженість; готовність визнати помилку; організованість; завзятість у пошуках інформації; самостійність мислення, тенденція до постійного самовдосконалення та соціальна спрямованість [4]. Психологія як наука не припинила свого розвитку, проводяться нові дослідження, з'являються нові дані, теорії, концепції, спростовуються деякі аспекти ортодоксальних

знань. Вся ця стрімкість інформаційного потоку потребує від студента-психолога доцільно розвинутого критичного мислення, вироблення навички роботи з джерелами інформації. Психолог має самовдосконалюватись та зазнавати певних метаморфоз, як і всі його знання та вміння, оскільки потреби клієнта так само змінюють свій характер у дусі часу. Головним у цьому постійному самовдосконаленні буде зіткнення з проблемним питанням чи задачею, яке потребуватиме від молодого спеціаліста використання всіх наявних ресурсів та початку пошуку нових. Зустрічаюся з певною проблемою, знаходячи шляхи її вирішення студент-психолог так чи інакше буде знаходити методи взаємодії з оточуючим світом, який в свою чергу впливатиме і на нього. В залежності від рівня критичності, психолог певним чином відслідковує і диференціює вплив, який спрямовується на себе та має можливість оцінювати свій власний вплив на оточуюче середовище.

З метою визначення особливостей взаємозв'язку критичного мислення і рефлексії проведено дослідження, обрано комплекс психодіагностичних методик: «Опитувальник критичного мислення (СТQ)» Я. Р. Шарпа, «Визначення рефлексивності мислення» О. С. Анісімов, «Диференціальний тест рефлексивності», розроблений Д.О. Леонтьєвим і Є.Н. Осінім. Його вибірку склали студенти-психологи денної форми навчання Одеського національного медичного університету, у кількості 69 осіб віком від 17 до 24 років.

В ході аналізу рівня розвиненості критичного мислення і рефлексивності мислення було виявлено, у різних групах майбутніх психологів переважає середній рівень розвиненості КМ, втім, кожна група характеризується власною специфікою розвиненості навичок КМ та рефлексивності мислення. На підставі отриманих даних, вибірку було розділено за рівнем розвиненості критичного мислення і рефлексивності мислення та переважаючого виду рефлексії як способу регуляції мисленневих процесів: перша група складається з майбутніх психологів з високим та вище середнього рівнем КМ у поєднанні з вищою за середній показник рефлексивністю. Друга група складається представників середнього рівня розвиненості критичного мислення та рефлексивності мислення. Третя група складається з майбутніх психологів, що мають

низький або нижче середнього рівень критичного мислення у сукупності з низькими показниками рефлексивності мислення.

У перших двох з виокремлених груп спостерігається надання переваги системній рефлексії, що за допомогою кореляційного аналізу підтвердило про взаємозалежність рівня розвиненості критичного мислення та системної рефлексії.

Висновки. Проблема критичного мислення дає підставу зробити висновок про особистісну і соціальну значущість даного феномена і пріоритетності його розвитку в освіті. Підвищення якості освіти є однією з актуальних проблем. Найважливішим напрямком сучасної вищої освіти є пошук і знаходження психолого-педагогічних умов, що забезпечують особистісне і професійне становлення студента. Таким чином, розглядаючи умови формування критичного мислення майбутнього психолога можна зробити наступні висновки. До умов формування критичного мислення відносяться мотиваційна готовність, креативна діяльність, проблемне навчання, дослідницька діяльність, формування когнітивних умінь. Сьогодні на передній план виходить особистість яка не тільки володіє інформацією, але і вміє поставити під сумнів усталені думки і судження, визначити проблему і знаходити оригінальні шляхи її вирішення, здатна вести конструктивний діалог - особистість, що володіє критичним мисленням.

Література

1. Арп Л. К. К вопросу об определении критического мышления / Л. К. Арп. // Критическое мышление и библиотека. – Материалы российско-американского семинара, 1-5 июня 1992 г. – М., 1992. – С. 78-79.
2. Кластер Д. Что такое критическое мышление? // Международный журнал о развитии мышления через чтение и письмо. – 2001. – № 4. – С. 36–40.
3. Смульсон М. Л. Интеллектуальный саморазвиток у виртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М. Л. Смульсон // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання. – К. : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т.8. – Вип. 6. – С. 250–259.
4. Facione P. A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts / Peter A. Facione. – Hermosa Beach, CA: Measured Reasons LLC, 2015